

Sólyom Réka

A mai magyar neologizmusok megértése és szerepe a magyar nyelv és a magyar mint idegen nyelv oktatásában

Bevezetés

A tanulmány a mai magyar nyelv **neologizmusainak** megértésével és – ezzel összefüggésben – az **oktatás** különféle területein, kiemelten a magyar mint idegen nyelv tanításához, tanulásához kapcsolódó megjelenésével foglalkozik.

Az elemzendő, áttekintendő területek a következők: magyar szakos bölcsész- (BA, MA) és tanárképzés (nappali és levelező MA, osztatlan tanári szak). A neologizmusokkal kapcsolatos vizsgálódásokra ezeknek a hallgatói csoportoknak az esetében a szerző személyes oktatói tapasztalatai alapján a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanuló hallgatók példáján kerül sor. A tanulmány kiemelten foglalkozik továbbá a **magyar mint idegen nyelv** tanításához kapcsolódó egyes oktatási területekkel, úgymint: magyar mint idegen nyelv tanára MA-szakon tanuló diákok (szintén KRE BTK-s tapasztalatok); magyar nyelvészeti szemináriumokat hallgató külföldi diákok körében szerzett tapasztalatok (a szerző által a Balassi Intézetben tanított csoportokban tapasztaltak alapján); oktatói Erasmus-utakon, Zágrábban és Helsinkiben magyarul tanuló egyetemisták körében szerzett vonatkozó tapasztalatok.

A tanulmány a fentiek értelmében röviden áttekinti a **nyelvi változás** fontosságát a vizsgált téma szempontjából; kitér a **neologizmusfogalom** meghatározására, illetve a **nyelvi kreativitás** jelentőségének kérdésére; bemutat a témakörben néhány, magyar és külföldi hallgatók számára alkalmas **gyakorlattípust**, illetve magyar és nem magyar anyanyelvűek körében a neologizmusokkal kapcsolatban végzett felmérést; kitér továbbá egy online szójegyzékhez kapcsolódó **feladatok** magyarul tanuló külföldiek körében végzett **tesztelésének a tanulságaira** is.

Nyelvi változás – oktatási vonatkozások

A nyelvi változási folyamatokra történő rámutatás: a változási folyamatok fontosságának hangsúlyozása, egy-egy jellemző momentum kimutatása és bemutatása a hallgatók számára; összességében egy-egy „szinkrón pillanat” bemutatása a jelenben kiemelten fontos és érdekes téma lehet a magyar és nem magyar anyanyelvű hallgatók nyelvészeti képzése során.

Az elemzések, áttekintések során fel kell hívni a figyelmet arra, hogy „A beszélők nem nyelvük fonológiai és grammatikai rendszerének megváltoztatására irányuló szándékkal hoznak létre újításokat. A beszélők azért indulnak ilyen irányba, mert **meghatározott társadalmi céljaik vannak** beszélőtársaikkal” (Croft 2000, 59 – fordítás és kiemelés tőlem; vö. Keller 1990). A tanítás, a neologizmusokkal történő ismerkedés során rá kell mutatni, hogy „(...) mivel a beszélőközösségek **maguk is hálózatok**, új célokat érhetnek el (...). Mind az egyéni, mind a közösségi folyamatok **dinamikusak**, és **soha nem szűnnek meg**” (Cooper 1999, 105 – fordítás és kiemelések tőlem), másképpen szólva: „Tolcsvai Nagy (2012, 35) szerint a kommunikációt olyan interaktív cselekvésnek tekinthetjük a beszélő/író és a hallgató/olvasó között, amely »tágabb közegben a szociális kogníció része«, azaz szorosan összefügg a személyközi kapcsolatok, illetve az egyén és közösség viszonyának alakulásával (és hatással van rá)” (Benczes 2014, 111–112).

Kreativitás és neologizmusok

A témához kapcsolódó, igen jellemző és a neologizmusok kérdéskörének népszerűségéért is felelős egyik tényező a kreativitás, a figyelemfelkeltés ténye: **neologizmusok létrehozásakor, alkotásakor** a cél ugyanis gyakran nem pusztán **új kategóriák megnevezése**, hanem a **figyelem felkeltése, előtérbe helyezés, nyomatékosítás, a megjegyezhetőség elősegítése** (Benczes 2014, 110–111).

Mindehhez hozzá kell tenni, hogy a kreativitás sok esetben a „trendiség”-gel párosul (vö. Lehrer 2003). „A játékos és szellemes nyelvhasználat (...) elősegíti a beszédhelyzetekben résztvevők közötti egyfajta »bajtársiasság« kialakulását, és erősíti az összetartozás érzését” (Long–Graesser 1988, 57; idézi Benczes 2014, 112); e ténynek fontos szerepe lehet akár az új szavak, kifejezések szókincsbővítés céljából történő tanulása esetében is, hiszen elősegítheti a témához és a tanult neologizmusokhoz kapcsolódó pozitív beszélői, hallgatói attitűd kialakulását is.

A neologizmusok meghatározása

A neologizmusok definiálásával kapcsolatban a különféle szakirodalmakban (például lexikonokban) sokfajta **megközelítés, csoportosítás** látott napvilágot időről időre. Bár általánosságban elmondható, hogy e meghatározások kiemelik a jelenség újszerű voltát, a jelenség meghatározása korántsem problémamentes: „A neologizmus fogalmának, mivoltának meghatározása problémát okoz. (...) ezeket a nyelvi jelenségeket nehéz egyetlen, valamennyit felölelő meghatározásba belesűríteni” (Minya 2003, 13).

A jelen tanulmány a neologizmusjelenség definíciójaként az alábbi, funkcionális-kognitív keretben történő meghatározást veszi alapul: a neologizmus olyan újszerű szerkezeti felépítésű nyelvi jelenség, melynek egy adott közlő és/vagy egy adott befogadó adott helyzetben előzetes (vagy ilyen hiányában előzetesként értelmezett) tapasztalataihoz, ismereteihez és az ezekből fakadó elvárásaihoz viszonyítva **újszerű jelentést és/vagy újszerű stílust tulajdonít**. E jelentés- és stílustulajdonítás **dinamikus**, a fenti változók függvényében skálárisan **módosulhat** egyazon nyelvhasználó esetében is (Sólyom 2014, 19).

Gyakorlattípusok magyar anyanyelvű hallgatók számára – néhány példa

A neologizmusok témakörében **változatos feladattípusok** ajánlhatók magyar anyanyelvű, felsőoktatásban részt vevő hallgatók számára. A gyakorlatok során figyelem fordítható mind a neologizmusok szemantikai, stilisztikai, retorikai és helyesírási jellemzőire, mind megjelenésükre, funkcióikra a kommunikációs folyamatban, mind a használatukhoz kapcsolódó szociolingvisztikai jellegzetességekre. Ennélfogva a kapcsolódó – alap- és mesterképzésben, valamint osztatlan tanárképzésben megjelenő – kurzusok például a következők lehetnek: kommunikációs gyakorlatok, stilisztikai gyakorlat, retorikai gyakorlat, helyesírási gyakorlatok, szociolingvisztikai gyakorlat, stilisztika és retorika, szöveg- és stíluselemzés. Példaképpen **két gyakorlat bemutatása következik**.

Ötletbörze

Az első feladat egy tulajdonképpeni **ötletbörze**, amelynek fő kérdése a következő: hol, milyen körülmények között (kivel folytatott kommunikációban, milyen témával kapcsolatban) használ olyan szavakat, kifejezéseket, amelyek véleménye szerint neologizmusként jelennek

meg a mai magyar nyelvhasználatban? A résztvevők feladata, hogy pár- vagy csoportmunkában átgondolják a kérdést, és szituációkat, kommunikációs helyzeteket, illetve példákat (általuk neologizmusként azonosított szavakat, kifejezéseket, nyelvi formákat) gyűjtve bemutassák nyelvhasználati szokásaikat a témához kapcsolódóan. Előzetes feladatként, mintegy bevezetésképpen a kurzust vezető oktató röviden vázolhatja, mit nevezünk neologizmusnak, esetleg bemutathat néhány korábbi, a szakirodalomban idézett példát, valamint felvillanthat néhány tipikus kommunikációs helyzetet, ahol neologizmushasználatra láthatnak példát a résztvevők.

Metaforák és metonímiák neologizmusok szemantikai szerkezetében

A második gyakorlattípusban **neologizmusok szemantikai, stilisztikai jellemzőinek tanulmányozására** nyílik lehetőség (vö. Sólyom 2015, 135). Mivel ez a feladattípus sok és változatos témaköröket érinthet, többfajta kurzuson, így például stilisztika gyakorlaton, szöveg- és stílselemzés, illetve stilisztika és retorika órákon is alkalmazható.

Az elemzések során egyfelől vizsgálható **különböző grammatikai szerkezetű neologizmusok** (pl. összetett szavak, képzett szavak), köznyelvi neologizmusokban – pl. reklámyelvben, sajtónyelvben, internetes nyelvhasználatban, „írott beszélt nyelvben” (Bódi 1998, 186) – megjelenő **hapax legomenonok** szemantikai-stilisztikai felépítése; az ilyen jellegű vizsgálódásokba eredményesen beépíthetőek a hétköznapi metaforákról és metonímiákról tanultak (vö. Lakoff–Johnson 1980; Kövecses 2005, 2010). Az említett kurzusokon természetesen lehetőség van szépirodalmi művek elemzésére is, és bennük az írói, költői hapaxok, nyelvi újítások vizsgálatára.

Felmérés magyar anyanyelvű hallgatók körében (2016)

2016-ban került sor egy, a témához kapcsolódó felmérésre: a KRE BTK-n magyartanár és (részben) magyar mint idegen nyelv tanára MA-szakra járó, elsőéves hallgatók körében felvett kérdőíves vizsgálódás napjaink néhány *be-* igekötős neologizmusának jelentéstudajdonításával és használatával kapcsolatban tett fel kérdéseket az adatközlők számára.

A **téma fontosságáról, relevanciájáról** elmondható, hogy igen aktuális, hiszen a hétköznapi nyelvhasználatban is nap mint nap megjelennek olyan *be-* igekötős alakulatok, amelyekben a *be-* igekötő **korábban igekötő nélküli vagy más igekötővel használt szavak esetében** jelenik meg. Jogos tehát a kérdés: „milyen okokból jönnek létre ezek az alakok: a rendszer szabályainak megfelelő potenciális alakok realizálódásából, pusztán szabályszegésből vagy esetleg a rendszer szabályainak átrendeződéséből?” (Ladányi 2007, 260). A megjelenő példák alapján állíthatjuk, hogy nem véletlenszerű szabályszegésről vagy elszigetelt esetekről van szó; ellenkezőleg: „A *be* igekötő új, általánosító szemléletre épülő használata új típusú versengést indíthat el az igekötőrendszeren belül, ill. az igekötők használatában is” (Ladányi 2007, 279).

A 2016-os kérdőív a fenti jellemzők tanulmányozása céljából vizsgálódott a magyar anyanyelvű hallgatók körében; az alábbiakban négy vonatkozó példa és kapcsolódó eredmény bemutatása következik.

Az első két, *be-* igekötőt tartalmazó, internetről származó forrásokban megadott mondatban **metonimikusságra**: az SKÁLA IKM (idealizált kognitív modell, vö. Kövecses–Benczes 2010, 67) megjelenésére olvashattak példákat az adatközlők. Példa két

ilyen típusú mondatra a kérdőívből (kiemelések tőlem): *Ha sokat várunk, a végén még elfogy vagy **bedrágul** az urán;*¹ *Beerősít a NATO keleten.*²

A másik két, *be-* igekötős igét tartalmazó példában metaforikusság: intenzitás és szubmerzivitás (vö. Ladányi 2007, 266–269) jelent meg. A kérdőív vonatkozó példamondatai a következők voltak (kiemelések tőlem): *Totál **begótult** Rihanna;*³ *Nagyon nem zavarna, ha nem lidokainnal **fújnak be** a torkom, de attól sajnós a szívem is nagyon **beketyeg.***⁴

A magyar anyanyelvű adatközlők körében a vonatkozó eredmények a következők voltak: a metonimikusságot (SKÁLA IKM-et) tartalmazó neologizmusok (*bedrágul*, *beerősít*) esetében a *be-* igekötő funkciójaként a válaszadók kiemelték egyfelől a **folyamat kezdetének megjelölését**. Vonatkozó válaszok például: „elindul a drágulás folyamata, mozzanatos, kezdőpont”; „az ige által kifejezett történés megkezdését fejezi ki (...) elkezd drágulni”; „cselekvés megkezdése”; „folyamat kezdetét jelöli”; valamint az **intenzitást** (például: „fokozás: jobban megerősít”; „most igazán »belelendülnek«, mintha a *be* is erre a szóra utalna”. A vonatkozó válaszokban megfogalmazott KEZDET, illetve INTENZITÁS mind megfelel a SKÁLA metonímia jellemzőinek: kezdőpontját, illetve a fokozódás intenzív voltát jelzi.

A metaforikusságot tartalmazó neologizmusok (*begótul*, *beketyeg*) esetében az adatközlők a cselekvés kezdetének intenzitását, a perfektivitást, valamint a szubmerzivitást hangsúlyozták. Vonatkozó válaszok például: (a *begótul*: 'goth stílust vesz fel') esetében az igekötő „a változás megtörténtét hangsúlyozza”; „állapotváltozást” / „átlényegülést” / „befejezettséget” fejez ki; a *beketyeg* esetében pedig az igekötő az idézett mondatban „nyomatékosít”; „fokoz”; „a hirtelenséget, a megindulás jellegét hangsúlyozza”; „kezdetet, intenzitást fejez ki”.

A neologizmusok tárgyalásának fontossága a magyar mint idegen nyelv oktatásában

A neologizmusok tárgyalásának jelentőségét a magyar mint idegen nyelv oktatásában a kurzusokon részt vevők köre alapján célszerű több területre bontani. Egyfelől fontos szerep jut a téma tárgyalásának a **magyar mint idegen nyelv tanári szakra járó hallgatók** körében, másfelől számos lehetőség van a téma feldolgozására a **magyart idegen nyelvként tanuló külföldi** (lakossági nyelviskolai tanfolyamra járó, illetve speciális, például hungarológiai képzésben részt vevő) hallgatók esetében is. A jelen tanulmány a következőkben ezeknek a szempontoknak megfelelően tárgyalja a téma megjelenését a különféle kurzusokon.

Neologizmusok a magyar mint idegen nyelv tanári képzésben részt vevő hallgatók oktatásában

A magyar mint idegen nyelv tanári MA-képzésre járó hallgatók jellemző módon a gyakorlólhelyeken és később, munkájuk során is a legtöbb esetben **célnyelvi környezetben**, Magyarországon tanuló nyelvtanulókkal találkoznak és dolgoznak együtt egyetemeken, intézetekben, nyelviskolákban. Ez a tény sok esetben könnyebbséget is jelent a nyelvtanárok

¹ Forrás: https://groups.google.com/forum/m/#!msg/humanokologia/g1L7AX_ZXd4/5SW8Olzb2T4J (letöltés ideje: 2015. november 30.)

² Forrás: http://index.hu/kulfold/2014/04/18/beerosit_a_nato_keleten/ (letöltés ideje: 2014. április 18.)

³ Forrás: <http://neon.hu/beauty/total-begotult-rihanna-283036> (letöltés ideje: 2013. október 16.)

⁴ Forrás: <http://www.nlcafe.hu/forum/?fid=441&csatid=0&topicid=191452&step=2&page=180&bw=1> (letöltés ideje: 2016. április 24.)

és leendő nyelvtanárok számára, sok esetben viszont felvet olyan kérdéseket, amelyek megválaszolására nem árt felkészülniük.

A **szókincsbővítés** folyamatában célnyelvi környezetben a nyelvtanulók részéről gyakran adódnak olyan kérdések, amelyek nem kizárólag a tanított tankönyv szó- és kifejezőképességéhez, témaköréhez kapcsolódnak, hanem inkább a nyelvtanulók személyes életében merülnek fel. A „nemrég hallottam, mit jelent?” típusú kérdések nagyon gyakoriak a Magyarországon tanuló nyelvtanulók esetében: amennyiben neologizmusokhoz kapcsolódik a kérdés, a leggyakoribb probléma, hogy a nyelvtanuló nem talál segítséget, magyarázatot szótárakban, nyelvkönyvekben az adott szóval, kifejezéssel, nyelvi formával kapcsolatban, hiszen neologizmusról van szó; ugyanakkor gyakran előfordul, hogy a kérdéses neologizmust (gyakran szleng vagy bizalmas stílusban) igen gyakran használják a magyar anyanyelvű nyelvhasználók.

A neologizmusokkal kapcsolatban is igaz tehát a megállapítás, mely szerint a „kibővült szókincssel a magyar nyelvet tanuló is találkozhat, ha újságot vesz kezébe vagy az interneten böngészik” (Koutny 2009, 88; idézi Sólyom 2012, 56). A nyelvtanárnak tehát fel kell készülnie arra, hogy magyarázatot adjon a kérdéses szó vagy kifejezés kikövetkeztethető, „prototipikus” jelentésére, ha kell, az interneten történő kutatást is segítségül hívva, megfelelő, prototipikus példákkal és adekvát kommunikációs helyzetekben szerepeltetve a kérdéses neologizmust, hiszen „A nyelvtanár általában arra törekszik, hogy az adott szavakat tipikus szövegek környezetben, tipikus helyzetben mutassa be. Akár társalgásból, akár írott szövegből indul ki, a tipikus szöveghelyzetben való szerepeltetés didaktikai kívánalma jelen van. Az ilyen kommunikatív helyzetben lévő nyelvi jel mindig a különös szintjén létezik, ezért elfogadhatjuk, hogy az adott kontextusban szereplése tipikus és egyértelmű is” (Bárdos 2000, 79; idézi Sólyom 2012, 53).

Neologizmusok a magyart idegen nyelvként tanuló hallgatók oktatásában

A magyart idegen nyelvként tanuló külföldi (hungarológus) hallgatók számára tehát gyakran felmerülő kérdés a megismerkedés a hallott, olvasott magyar neologizmusokkal. A jelen tanulmány szerzőjének a témához kapcsolódóan két típusú helyszínen volt és van lehetősége tapasztalatokat szerezni külföldiek oktatása során. Egyfelől a Balassi Intézetben, ahol hungarológiai képzésre járó hallgatók számára tart nyelvészeti szemináriumokat, másfelől az elmúlt években a Zágrábi Egyetemen és a Helsinkii Egyetemen tett KRE-s oktatói Erasmus-utakon.

A hungarológus hallgatók számára a Balassi Intézetben az elmúlt években tartott nyelvészeti szemináriumokon és az ezekre a szemináriumokra készített hallgatói prezentációkban, referátumokban, valamint a hallgatók által nyelvészetből írt záródolgozatokban tipikusan az alábbi, neologizmusokhoz kapcsolódó témakörök tárgyalására került sor: **írói, költői nyelvhasználat** (hapaxok, egyéni szóalkotások) vizsgálata nyelvészeti szempontból; a **szleng** megjelenése a szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegekben, **különös tekintettel az új szavakra, kifejezésekre, illetve a tipikus szóalkotási módokra**, pl. kicsinyítő képzők (*burgi, vilcsi*), igekötő-használat (*benéz, bevállal; kimaxol*), elvonás (*kamubejelent, munkamegbeszél*), szóképzés (*buszszávozik, jegesvödrözik*); szófajváltás (*gáz, zsír*) körében; a **diáknyelv** jellemzői a mai magyar nyelvben (gyűjtőmunka, kérdőíves vizsgálódás, közvélemény-kutatás); az **internetes nyelvhasználat** vizsgálata.

A Zágrábi és a Helsinkii Egyetemen szerzett **oktatói Erasmus-utak** során szerzett tapasztalatok **más oktatási célokhoz** és ilyen módon **más módszerekhez** kapcsolódtak. A Zágrábi Egyetemen a témakörrel kapcsolatban a negyed- és ötödéves hallgatóknak rövid elméleti bevezető (prezentáció) meghallgatása után lehetősége nyílt gyakorlatok segítségével

megismerkedni **különbéle módon** (szóösszetétel, szóképzéssel, igekötővel, szófajváltással) **létrejött magyar neologizmusok grammatikai, szemantikai és stilisztikai jellemzőivel**. A Helsinki Egyetem A1-es és B1-es szintű nyelvtanulói csoportjában részt vevő diákok pedig egy, a mai magyar neologizmusokról szóló angol nyelvű **elméleti előadás meghallgatása** után az öt nemzet (öt egyetem, köztük a KRE BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék munkatársainak) részvételével készült **Hungarobox IKT-szójegyzék szavainak és feladatainak** (www.hungarobox.eu) **tesztelésében vettek részt** a szójegyzék elkészülésének végső fázisában a szerző és a projektben részt vevő finnországi kollégák irányításával.

Gyakorlattípusok – egy példa. Neologizmusok keletkezésének grammatikája (vö. Sólyom 2011)

Az alábbiakban egy példa, egy olyan **gyakorlat bemutatása** következik, amely egyaránt alkalmas lehet magyar mint idegen nyelv tanári pályára készülő magyar anyanyelvű hallgatók, illetve nem magyar anyanyelvű külföldiek számára is; utóbbira példa a szerző zágrábi oktatói Erasmus-útja, ahol a most közlendő feladat megoldására is sor került. A neologizmusok keletkezéséhez kapcsolódó feladat segítheti a hallgatókat egyfelől abban, hogy a szóalkotásról tanult **ismereteiket felfrissítsék, rendszerezzék**, másfelől a gyakorlat példáinak segítségével tudatosíthatóvá válik, hogy ezek a már ismert, a magyar nyelvben **gyakori szóalkotásmódok érvényesülnek** az új szavak létrejöttének folyamatában is (a feladat Sólyom 2011 átdolgozott változata):

A feladat leírása: Az alábbiakban olyan új szavakat olvashatnak, melyek az elmúlt években jelentek meg a magyar nyelvben. Ismerik-e ezeknek a szavaknak a jelentését?

Instrukció: Próbálják meg röviden, tömören megfogalmazni a szavak jelentését, és írják a szavak után definíciójukat!

Kérdések:

(1) Melyek azok a szavak a felsoroltak közül, amelyeknek a jelentése a szlenghez vagy az ifjúság nyelvéhez közelít? Mi a véleményük ezek használatáról? Önök használják őket? Ha igen, mikor és kivel folytatott kommunikáció során?

(2) Csoportosítsák a felsorolt szavakat: írják be őket az alábbi táblázat megfelelő rovatába aszerint, hogy milyen módon keletkeztek!

Szavak: *adathalász, alap, bevállal, burgi, facebookozik, főzi, INBÉ, kutyaszitter, király, like-ol, lol, szelfizik*

A keletkezés módja	Példák
szóösszetétel	
mozaikszó-alkotás	
idegen szó	
rövidülés + kicsinyítő képző	
idegen szó + -l/-z képző	
szófajváltás	
be- igekötős ige	

Szójegyzék- és feladatesztelés

A helsinki oktatói Erasmus-út során került sor a Hungarobox online szójegyzék (www.hungarobox.eu) B1–B2 (de akár C1 szinten is használható) feladatainak, gyakorlatainak tesztelésére a magyart idegen nyelvként tanuló finn diákok körében.

A **szójegyzék**, amelyet egy két évig (2013–2015) tartó Grundtvig-projekt (Hungarobox Learning Partnership, 2013-1-FI1-GRU06-12706) keretében állított össze egy öt (észti, finn, magyar, német, olasz) nemzetet képviselő intézményekből álló munkacsoport, és amelyben a magyar felet a Károli Gáspár Református Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszéke képviselte, összesen 365 magyar infokommunikációs (IKT) szót és kifejezést mutat be hat nyelven (az említett öt nyelven és angolul), B1–B2-es szinten, hozzájuk kapcsolódó (néhol C1-es szintű) feladatokkal.

A 2015. őszi helsinki úton ezek közül a feladatok közül tesztelt néhányat a szerző a finn hallgatókkal. A tesztelt **feladattípusok** elsősorban játékos feladatok, szókinccsfejlesztők, nyelvtani feladatok, szövegalkotási feladatok és szövegértési feladatok voltak.

A **feladattesztelés tanulságai** – azon túl, hogy hasznos segítséget nyújtottak a szójegyzék munkálatainak végső fázisában – a szerző számára igen tanulságosak voltak a **neologizmusok vizsgálata szempontjából**. A tesztelésben részt vevő hallgatóktól kapott visszajelzések a feladatmegoldások és -megbeszélések során ugyanis rávilágítottak azokra az elsősorban grammatikai és szemantikai jellegű jelenségekre, amelyek nehézséget okozhatnak az internetes nyelv magyar neologizmusainak felismerésében, azonosításában, megtanulásában. Olyan, a magyar–angol ekvivalensek közötti tipikusan **metaforikus, illetve metonimikus jelentésbeli eltérések** váltak ugyanis kimutathatóvá, amelyek rávilágíthatnak egy-egy mai magyar neologizmus megértésével, befogadásával, illetve használatával kapcsolatos esetleges problémákra, fennakadásokra. Az alábbiakban néhány tipikus példa bemutatása következik e csoportokból.

Tapasztalatok a szójegyzék- és feladattesztelés során

Mint az várható volt, az IKT-nyelvben gyakran segíti a jelentéskonstruálás folyamatát a **metaforikusság**: a fogalmi metaforák, IKM-ek, illetve a hozzájuk kapcsolódó metaforikus kifejezések segítségével a jelentés megértése, valamint a jelentésképzés folyamata várhatóan gördülékenyebb, gyorsabb lesz. Tény ugyanakkor, hogy megjelennek olyan metaforikus ekvivalensek is magyar–angol viszonylatban, amelyek a fentieknek ellentmondva lassíthatják vagy éppen akadályozhatják a megértési folyamatot. Az ilyen jellegű példák a Hungarobox-szójegyzékben tapasztaltak alapján a következő nagyobb csoportokba sorolhatók (a jellemzők megadása után néhány példa következik):

Eltérő szemantikai felépítésű szavak, kifejezések a magyar–angol (finn) ekvivalensek között (vö. Meyer–Zaluski–Mackintosh–Foz 1998 elemzését angol–francia internetes nyelvi ekvivalensek esetében), pl.: *féreg* (szó szerint: 'worm') – malware; *súgó* (szó szerint: 'prompter') – *help*; *tálca* (szó szerint: 'tray') – *taskbar* stb.

Hasonló, de nem azonos forrástartományt tartalmazó fogalmi metaforák, pl.: *élő láb* (szó szerint: 'living foot') – *footer*; *élőfej* (szó szerint: 'living head') – *header*.

Metaforikus hamis barátok (false friends, faux amis): *egérpad* (szó szerint: 'mouse bench') – *mouse pad*; *tápipad* (szó szerint: 'touching bench' + a *tápi-* előtag mint nyelvi játék).

Hasonló eltérések mutatkoztak számos esetben a **metonimikus jelentésviszonyt** tartalmazó ekvivalensek között is; tény ugyanakkor, hogy a képzett szavak esetében, ha a nyelvtanuló tisztában van a tipikus magyar képzők rendszerével, nem okoz túl nagy nehézséget a képzett szó felismerése. Más kérdés, hogy gyakran a magyaros írásmód lehet meglepő, és vezethet meg nem értéshez a tapasztalatok szerint. Példák erre az alcsoportra:

Főnévből képzett igék: (a) **tipikus képzők:** *-(V)l, -(V)zik, -odik*, pl. *blogol* – *to blog*; *spamel* – *to spam*; *szelfizik* (*selfie-zik*) – *to take selfies*; (b) **tipikus képzők:** *-(V)l, -(V)zik* + **igekötő** (metaforikusan 'be(felé)', 'ki(felé) jelentésben'), pl. *belinkel* – *to link*; *beteggel* (*betaggel*) – *to tag*; *kiposztol* – *to post*.

Hamis barátok, amelyek **metonimikusak** a magyar nyelvben, pl. *winchester – hard drive, HD; külső winchester – external hard drive*. A magyar elnevezés eredete: az Athlon 64 processzor elnevezése, amely nevét a Winchester nevű puskáról kapta, és a magyarban a merevlemezek elnevezéseként használatos.

Összegzés, kitekintés

Napjaink magyar neologizmusainak megjelenése, fontossága az oktatási folyamatban mind a magyar, mind a nem magyar anyanyelvű hallgatók (magyar szakosok, tanárjelöltek, nyelvtanulók) számára fontos; megjelenésük a nyelvhasználatban **a nyelvi változási folyamatok** fontos részét képezi, és így része kell, hogy legyen a magyar, illetve magyar mint idegen nyelv oktatásának.

A neologizmusbemutató és -elemző áttekintése, a területen szerzett releváns tapasztalatok áttekintése nemcsak a múltban megjelenő neologizmusok továbbélésének vizsgálata szempontjából lehet gyümölcsöző, hanem hosszabb távon – újabb neologizmusok megjelenésével, elemzésével, oktatásával – lehetőséget nyújtanak összehasonlító jellegű vizsgálatokra, illetve az így szerzett tapasztalatok oktatásba történő beépítésére is.

Irodalom

- Bárdos Jenő 2000. *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Benczes Réka 2014. Ami rímel, az stimmel: Az alliteráció és a rím szerepe a neologizmusokban. In: Ladányi Mária – Vladár Zsuzsa – Hrenek Éva (szerk.): *Nyelv, társadalom, kultúra: interkulturális és multikulturális perspektívák I–II.: a XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (ELTE BTK Budapest, 2013. március 26–28.) előadásaiból készült tanulmánykötet*. MANYE, Tinta Könyvkiadó, Budapest. 109–114.
- Bódi Zoltán 1998. Internetes kommunikáció – beszédkommunikáció. In: Gósy Mária (szerk.): *Beszédkutató '98. Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 178–188.
- Cooper, David L. 1999. *Linguistic Attractors. The Cognitive Dynamics of Language Acquisition and Change*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Croft, William 2000. *Explaining Language Change. An Evolutionary Approach*. Longman, Harlow – New York.
- Keller, Rudi 1990. *Sprachwandel: von der unsichtbaren Hand in der Sprache*. Francke, Tübingen.
- Koutny Ilona 2009. Rendszerváltozás – nyelvi változás. *THL2*. 5/1: 79–90.
- Kövecses Zoltán 2005. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Kövecses, Zoltán 2010. *Metaphor. A practical introduction*. Second Edition. Oxford University Press, Oxford – New York.
- Kövecses Zoltán – Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Ladányi Mária 2007. *Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Lakoff, George – Johnson, Mark 1980. *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Lehrer, Adrienne 2003. Understanding trendy neologisms. *Rivista di Linguistica* 15/2: 369–382.
- Long, D. L. – Graesser, A. C. 1988. Wit and humor in discourse processing. *Discourse Processes* 11: 35–60.
- Meyer, Ingrid – Zaluski, Victoria – Mackintosh, Kristen – Foz, Clara 1998. “Metaphorical Internet Terms in English and French.” In: Fontenelle, Thierry – Hiligsmann, Philippe – Michiels, Archibald – Moulin, André – Theissen, Siegfried (eds.): *Euralex'98 Proceedings*, vol. II. University of Liège, English and Dutch Departments, Liège. 523–531.
- Minya Károly 2003. *Mai magyar nyelvújítás – szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

- Sólyom Réka 2011. Hogyan változik a nyelv ma? In: Szabó Piroska (szerk.): *Magyar nyelv – Tanári Kincsestár. 18. kiegészítő kötet, 2011. április*. Raabe Kiadó, Budapest.
- Sólyom Réka 2012. Külföldi és magyar egyetemisták értelmezési stratégiái napjaink két neologizmusával kapcsolatban. *Hungarológiai Évkönyv* 13: 51–66.
- Sólyom Réka 2014. *A mai magyar neologizmusok szemantikája. Nyelvtudományi Értekezések* 165. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Sólyom Réka 2015. Neologizmusok a felsőoktatásban: tanulmányozási lehetőségek, feladattípusok bölcsészkaron tanuló hallgatók számára. In: Prax Levente – Hoss Alexandra – Nagy Tamás (szerk.): *Találkozások az anyanyelvi nevelésben 2. Hagyomány és modernitás*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Film-Virage Kulturális Egyesület, Pécs. 134–139.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2012. A stílus szociokulturális tényezőinek kognitív nyelvészeti megalapozása. In: Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A stílus szociokulturális tényezői. Kognitív stilisztikai tanulmányok*. ELTE, Budapest. 19–49.
- www.hungarobox.eu

Sólyom, Réka

***Understanding and role of present-day Hungarian neologisms in the process of teaching
Hungarian language and Hungarian as a Foreign Language***

The paper deals with the importance of recognising, understanding, and teaching of present-day Hungarian neologisms in the case of teaching Hungarian and Hungarian as a Foreign Language. By emphasising the importance of metaphoric and metonymic processes, which play important role in the process of meaning construal, the author shows data gathered among native and non-native speakers and learners of Hungarian, including some results of a survey, a sample exercise, and some relevant results of testing items of an online ICT glossary concerning the process of understanding, misunderstanding, and usage of present-day Hungarian neologisms.